

Klasszikus magyar irodalmi alkotások hanglemezfelvételei

Világlíra. Szerkesztette: Lator László és Siklós Olga. Hungaroton SLPX 13843–47.

Ez az öt lemezből álló kiadvány a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat egyik legjelentősebb, legnagyobb vállalkozása. Összeállítói – akik közül Lator László kitűnő eszszét írt a világirodalom történetéről a kísérő füzetben – természetesen nem rendszeres, minden szempontra kiterjedő világirodalmi kalauznak szánták, hanem inkább „kedvcsináló”-nak. A felszabadulás utáni szavalóművészet legkiválóbbjait – kik közül Bánffy György nevét hiányolhatjuk – hallhatjuk, anélkül, hogy ők a végérvényesség igényével tolmácsolnának egy-egy verset A saját „olvasatukat” adják, s így még inkább feltámad a kedv a lemez hallgatójában, hogy összehasonlítsa a benne élő versképet a színész által rajzolttal, s a kiadvány máris célt ért, hiszen mi lehet fontosabb feladata, mint hogy olvasóvá neveljen, arra ösztönözzön, hogy igazán jó könyveket vegyünk kezünkbe.

A lemezek azonban más vonatkozásban is orientálnak: rendszerint a fellelhető legjobb fordításban szólnak meg a versek, s így anyanyelvünkön is majdhogynem az eredetivel egyenértékű élményben részesítenek. A szerkesztők, anélkül, hogy elméleti vitákat kezdtek volna, válogatásukkal állást foglaltak a magyar műfordítástörténet néhány fontos és máig gyűrűző vitájában. Mindenekelőtt abban a polémiában, mely az antik költészet lehetséges tolmácsolása körül lobbant fel *Vas István* és *Devecseri Gábor* között – ehhez a vitához jónéhányan hozzászóltak, néha igen szenvedélyesen –, az úgynevezett formahűség kérdésében. Emlékezzünk csak vissza: Devecseri Gábor azt akarta elérni, hogy a magyar fordítás a latin eredetinek minden egyes metrikai jellemzőjét hűségesen kövesse. Ezért Horatiusának függelékében száműzte az addigi kísérletek legtöbbjét, a többi között Szabó Lőrincnek keletkezésük idején iskolát teremtő tolmácsolásait és Arany János Bariné-fordítását, mely pedig elsőként mutatott törekvést arra, hogy a megszokott fennköltség helyébe az eredeti vers érzelmeivel egyenértékű kifejezési formát alkosson. Azon a lemezoldalon, melyen az antikvitás költészetéről szólal meg, ott hallhatjuk e sokat vitatott Arany-fordítást, Szabó Lőrinc tolmácsolásait és Radnóti Miklós ma már klasszikusnak nevezhető átültetéseit, melyeket nagyrészt akkor írt, amikor képzeletében egy hatalmas költői békeantológia terve sejlett föl (egyetlen Vergilius-fordítása lett kiindulópontja eklogáinak).

Lator László és Siklós Olga a jelek szerint Arany Jánost érzik első nagy fordítónknak, s ők is a Nyugat nagy nemzedékének gyakorlatától számítják a modern magyar műfordításirodalom kezdetét. Ezt a számok is bizonyítják: Arany Jánostól két

fordítás szerepel a gyűjteményben, Babitstól négy, Tóth Árpádtól négy, Kosztolányitól kettő. Az antológia sugallata szerint Szabó Lőrinc a legjelentékenyebb magyar műfordító (ami a versek mondhatóságát illeti, ezt a tényt nehezen lehet vitatni), tőle húsz fordítás előadása hallható. Mellette a „második nemzedék” fordítói közül Illyés Gyula öt tolmácsolással, Áprily Lajos, Keresztury Dezső és Kardos László eggyel-eggyel szerepel. Sárközi Györgynek két szép olaszból készített fordítását hallhatjuk még. A műfordítás-történet – és elmélet – nagy áttörését végrehajtó „harmadik nemzedék” legjelesebb fordítói szinte kivétel nélkül szerepelnek, Dsida Jenő két, Jékely Zoltán két, Kálnoky László három, Képes Géza négy, Rónay György négy, Weöres Sándor három, Vas István kilenc tolmácsolással, s jól képviseli a „negyedik nemzedék”-et Csorba Győző és Devecseri Gábor egy-egy és Somlyó György három fordítása. Az Újhold költői törekvéseihez kapcsolódó és műfordítástörténetünket új irányokba tágító Nemes Nagy Ágnes négy, Rába György egy, Lator László hét tolmácsolással szerepel. A robusztus műfordító Nagy László két fordítását hallhatjuk, s az újabb generációkból szerepel még Eörsi István, Garai Gábor, Rab Zsuzsa, Pór Judit és Orbán Ottó. Legfeljebb tehát azt sajnálhatjuk, hogy a műfordítónak is kitűnő Tandori Dezső átültetéséből nem készült még hangfelvétel.

Még egy hallatlanul izgalmas kérdésre kellett választ adniuk a *Világlíra* szerkesztőinek: *hogyan illeszkedik a magyar líra a világirodalomba?* Legkitűnőbb költőink közül a következőktől hallhatunk egy-két verset: Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály, Tóth Árpád, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, József Attila és Radnóti Miklós. Őszintén reméljük, hogy a *Világlíra* folytatódni fog, s akkor hasonlóan kitűnő összeállításban hallhatjuk majd az újabb nemzedékek költészetének maradandó darabjait is, legalábbis azokat a verseket, melyeket mai tudásunk szerint az egész világirodalom időtálló darabjainak érzünk.

Vörösmarty Mihály: A vén cigány. József Attila: Óda.
„Varietas delectat” sorozat. LPX 13851.

Mint a sorozatcím is jelzi, a Hanglezgyártó Vállalat úgy igyekszik hozzáférhetővé tenni a múltban készült hangfelvételek egy részét, hogy rögtön összehasonlításra is alkalmat ad, s arra készíti a lemez hallgatóját, hogy a maga ízlését a különféle korok színészi és szavaloí teljesítményeivel vessze össze.

A vén cigányt öt különféle előadásban hallhatjuk: Ódry Árpád, Somlyay Artur, Gábor Miklós, Mensáros László és Latinovits Zoltán tolmácsolásában. Az ő különféle ízlést jelképező felfogásuk valamelyest visszautal a különböző korszakok irodalomtörténeti megközelítéseire is, Gyulai Páltól Tóth Dezsőéig. Nyomon követhetjük – természetesen a művészi tolmácsolás más szférájában –, ahogy a vers előadásában előbb a romantikus elem volt uralkodó, hogy aztán átadja helyét egy puritánabb, objektívebb értelmezésnek, mely végül egy egészen sajátos színészi egyéniség szűrőjén közvetítve ismét lázadó indulattal telítődik. Valamennyi szavalat kivételes élményt nyújt, fölösleges és terméketlen vállalkozás volna bármelyiket a másik elé helyezni, nyilvánvaló, hogy ebben az esetben rendszerint a hallgató személyes ízlése dönti el, melyiket tartja a maga számára meggyőzőnek és autentikusnak.

Mindenesetre a korázásra valamelyest jellemző az a tény is, hogy melyik művész mennyi idő alatt mondja el Vörösmarty versét. Ódry Árpád 3 perc 17 másodperc; Somlay Artur viszont 4 perc 22 másodperc alatt. Másodpercre egyezik Gábor Miklós és Latinovits Zoltán szavalatának terjedelme: mindketten 3 perc 54 másodpercnyi időbe sűrítik Vörösmarty drámai vízióját. Mensáros László 4 perc 2 másodperc alatt mondja el a verset (az ő tolmácsolására egyébként valóban az „elmondja” szó a legjellemzőbb, hiszen ebben a szavalatban érvényesül leginkább a modern iskola minden jellemzője). A különféle megközelítések és művészi megvalósítások az irodalomtörténész számára is sok érdekes, belső jellemzőjét mutathatják fel a versnek, az irodalomtörténet tanára pedig kivételes élményt szerezhet vele diákjainak.

Az *Óda* négy előadója: Básti Lajos, Major Tamás, Bessenyi Ferenc és Sinkovits Imre. Szavalatuk időterjedelme sorrendben a következőképpen alakul: 7'03", 6'13", 5'58", 6'56".

E vers megszólaltatásában nem annyira a különféle korszakok különböző értelmezései az uralkodók, hanem inkább a színészi egyéniségek eltérései. Básti Lajos szavalatára az átszűrt szépség a legjellemzőbb, ő elsősorban hangjának adottságaival, zengésével kelt figyelmet. – József Attila verseinek egyik legizgalmasabb előadója Major Tamás. Nála inkább az érzelmi szélsőségek az uralkodók, s érezhető az a törekvése is, hogy igyekszik értelmezni a költő szándékait, a költemény különféle rétegeit is. Bessenyi Ferencben akkor is látványos indulatokat érzünk, amikor visszafogottan szól. Sinkovits Imre előadásában pedig egyfajta végérvényességre való törekvést érzékelhetünk, mintha igyekezett volna az előző tolmácsolások minden jellemző, megőrzésre érdemes gesztusát felhasználni.

Reméljük, hogy ez az úttörő sorozat hamarosan további kiadványokkal gyarapodik, s hovatovább a magyar szavalóművészet antológiájává gazdagodik. A továbbiakban nem ártana a borítólapon feltüntetni, melyik felvétel mikor készült, s némi magyarázó szöveggel orientálni a hallgatót.

Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig. Rádióra alkalmazta és rendezte: Csajági János, dramaturg: Asperján György. LPX 13869.

Az ilyen lemezekkel kapcsolatban mindig elmondható néhány fenntartás. Hiszen a rádióra alkalmazott regények szükségképpen töredékesek, s ráadásul a *Légy jó mindhalálig*nak színpadi változatai is ismertek. A lemez semmiképp sem őrizheti meg a regény teljességét, különösképp közel egy óra terjedelmű előadási idejében nem. Jelentősége mégis igen nagy, hiszen kedvet csinálhat olvasására, s a rádióra alkalmazó és rendező (jelen esetben a két művész azonos) ízlésének tükrében jeleníti meg a cselekményt, hiszen az is jellemző, amit elhagy vagy amit különös nyomatékkal kiemelendőnek tart, sőt, értelmezésének kulcsát talán a színészválasztással is kezünkbe adja.

Csajági János egyik telitalálata Schütz Ila kiválasztása volt Nyilas Misi szerepére. Remekül érezteti a főhős bizonytalankodását, kiszolgáltatottságát, az általa őrzött eszményeknek egy elembertelenedett környezetben való devalválódását. Schütz Ila valóban átvilágítja Nyilas Misit, s hangjának árnyalataival nagyon sok diáknak is támpontot adhat megértéséhez. (Ez azért is fontos, mert az úgynevezett „kötelező olvasmányok” között szereplő *Légy jó mindhalálig* népszerűsége épp amiatt kopott meg, mert a sok-

féle értelmezés elmosta igazszépségét, megrendítő drámaiságát.) A lemezen parádés szereposztásban hallhatjuk a jó tempójú, szerencsés kézzel összeállított jelenetek sorát. Kiemelkedően életszerű Török néni szerepében Bulla Elma, a Valkay tanár urat megszemélyesítő Páger Antal, Mádi Szabó Gábor – az igazgató szerepében, s egy rövid pillanatban remekbe formálja a Pedellus alakját Márkus László.

A diákok legnépszerűbb olvasmányainak lemezkiadását egyébként érdemes lenne folytatni.

Cirkusz. Összeállítás Karinthy Frigyes műveiből.

Szerkesztette: Bende Miklós, rendező: Barlay Gusztáv. LPX 13672.

Korántsem egyszerű feladat egy lemeznyi anyagot válogatni Karinthy Frigyesről, úgy, hogy szerteágazó művészetéről legalább halvány fogalma legyen a hallgatónak. S nehezíti a válogató és rendező feladatát az a tény is, hogy a rádió és a televízió hasonló kísérleteit sem lehet egyértelműen sikeresnek mondanunk. Karinthy legendás humorának egy része korhoz és aktualitásokhoz kötött, művészetének ez a rétege kétségtelenül kevésbé hat ma már. Ugyanakkor azonban életművének tekintélyes hányada marandó, s olykor nem is azok a műfajai, melyek a legnépszerűbbé tették.

Bende Miklós és Barlay Gusztáv jó munkát végeztek. Csak helyeselhetjük, hogy kompozíciójuk középpontjában a *Tanár úr, kérem* részleteit állították. E regény – vagy: elbeszélés-fűzér – prózáknak valóban európai mértékkel mérhető teljesítménye, benne az író elsők között ábrázolta azt a pszichológiai helyzetet, mely Werfeltől Móricz Zsigmondig sok neves, kitűnő művészt csábított megírásra. A téma még a harmincas évek elején is tovább élt Márainál. Természetes, hogy a lemezen a *Lógok a szeren* című fejezet éppúgy szerepel, mint *A jótanuló felel*; *A lányok* kiválasztásával pedig a lemez munkatársai is jelzik, hogy Karinthy e művét a lélektani ihletettségu irodalom fontos darabjának érzik. E részleteket Darvas Iván és Gábor Miklós nagyszerű előadásában hallhatjuk. Előbbi ironikus felhangjaival remekel, utóbbi inkább egyfajta meszeszerűséget kölcsönöz előadásának.

A többi kiválasztott szemelvény közül az *Utazás a koponyám körül* részletét emeljük ki, ezt Sinkovits Imre mondja el ugyancsak megrendítő átéléssel és hitelességgel. A lemezen még a következő színművészek tolmácsolnak egy-egy kisebb jelenetet, humoreszket: Mensáros László, Domján Edit, Márkus László, Schütz Illa (utóbbi három művész az *Ikarusz Pesten* előadásában remekel).

Karinthy Frigyes nyilván nem szükséges életre kelteni. Népszerűségének azonban használ, ha legjobb műveit ilyen kitűnő előadásban – és válogatásban – hallhatjuk. Bizonyára érdemes lenne a *Tanár úr, kéremből*, vagy verseiből önálló lemezt is megjelentetni.

József Attila verseit elmondja: Latinovits Zoltán.

Szerkesztette: Török Tamás. LPX 13861.

Az 1980-ban kiadott irodalmi lemezek közül kétségtelenül ez a legnépszerűbb. Címlapján József Attilának négy képe látható, a hátlapon a *Curriculum vitae* olvasható,

felül pedig Latinovits Zoltán egyik utolsó képét szemlélhetjük, mely mintha folytatása lenne a költőéinek.

Annak idején érdekes, tanulságos vita folyt a jelenkor című folyóiratban Latinovits Ady-tolmácsolásairól. Voltak, s vannak ma is, akik fenntartásaikat hangoztatták előadásával kapcsolatban. A József Attila-versek esetében az azonosulásnak és átélésnek azonban szinte félelmetes fokáról szólhatunk. A két sors valóban érintkezett, s Latinovits Zoltán szavai mintha tudatosan érzékeltetné is ezt a kései rezonanciát. A lemezen – sorrendben – a következő verseket hallhatjuk: *Április tizenegy, Nem én kiáltok, Istenem, Tiszta szívvel, Kopogtatás nélkül, Favágó, Külvárosi éj, Reménytelenül, Óda, Eszmélet, Születésnapomra, Kései sirató, Mama, Gyermekké tettél, Nagyon fáj, Kiáltozás, Flóra, Két hexameter, Karóval jöttél, Íme hát megeltem hazámat.* A felvétel a Magyar Rádióban készült, s nyilván a rendező és a színművész szuverén József Attila-képét tükrözi. Elmondhatjuk, hogy e képben az azonosulás jegyei a legerősebbek. Latinovits Zoltán teljes hitellel ábrázolja e tragikus életút egyes stációit, s bámulatos beleéléssel mutatja meg, hogyan küzdötte ki magát a költő az egyéni lét szorításából, mint alkotott egy teljességre törekvő világgépet. E lírai és szemléleti teljességet a színművész a tónus sokféleségével tudja érzékeltetni. S így vezet el a játékos derű hangjaitól a tudatos sorsvállalásig, az egyszerűségtől az összetett érzelmek gazdag világába.

Vas István versei.

Szerkesztette: Domokos Mátyás, rendező: Sík Ferenc. SLPX 13817.

Bár egy lemez igazi értékét végelemzésben mindig a megszólalás minősége és hűsége adja meg, ezúttal mégis külön méltatnunk kell Domokos Mátyás munkáját, aki Vas Istvánt legjellemzőbb oldalairól mutatta be, és sikerült teljes valójában érzékeltetnie, ahogy a rapszódia érzelmi végleteiből fokról fokra otthonra talált a világban, s az ironia, távolságtartás gesztusaiból kiküzdötte azt a lírai egyensúlyt, mely költészetét a mai magyar líra igen fontos összetevőjévé avatja. Igen jó ötlete volt a lemez rendezőjének, Sík Ferencnek, hogy a bevezető verset (*Az idő metszeteiben*) és a befejezőt (*Pesti elégia*) magával a költővel mondatta el. A lírikus sohasem színművész, de saját verseit nyilván ő világítja át a legjobban, arról nem szólva, hogy a hallgatónak sokkal nagyobb élménye a költő hangját hallani, mint a színművészt, akit a hírközlő eszközök jóvoltából személyes ismerősének érezhet.

A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat minden elismerést megérdemel azért az áldozatos munkáért, mellyel élő líránk legkiválóbbjainak előadását igyekszik megőrizni, s költészetét közelhozni az olvasókhoz. E kiadványok közül már korábban is igazi siker volt a Pilinszky Jánost, Juhász Ferencet és Nagy Lászlót bemutató lemez, és e sorozatot érdemes folytatni, hiszen az oktatásban is sugallatos ereje lehet a költővel való ilyen találkozásnak, de a vers barátai is örömmel szerzik be e kiadványokat.

Vas István fanyar szemléletét, szemérmes tartózkodásán is átütő hűségét kitűnő előadásában tolmácsolja a lemezen hallható Avar István. Gáti József előadásából pedig azok a szálak sejlenek föl, melyek líráját a hagyományokhoz kötik.

Rónay László